
МЕТОДОЛОГІЯ І ТЕОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 37.036

**ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ ПОТРЕБИ ОСОБИСТОСТІ
У НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ**

Благінін В. М.

У статті аналізуються погляди науковців на визначення поняття "естетична потреба"; з'ясовується місце естетичної потреби серед інших духовних потреб людини, її зв'язок із загальним культурним рівнем особистості, вказуються можливі шляхи її зародження та розвитку.

Ключові слова: потреба, естетична потреба, досконалість, потреба естетичної досконалості, естетичне ставлення до дійсності, емоційне переживання.

В статье анализируются взгляды ученых на определение понятия "эстетическая потребность"; выясняется место эстетической потребности среди других духовных потребностей человека, его связь с общим культурным уровнем личности; указываются возможные пути ее зарождения и развития.

Ключевые слова: потребность, эстетическая потребность, совершенство, необходимость эстетического совершенства, эстетическое отношение к действительности, эмоциональное переживание.

This author analyzes views of scholars on the definition of "aesthetic need"; determines its place among other spiritual needs of people, its relationship with the general cultural level of a person, and indicates possible ways of its origin and development.

Key words: need, aesthetic needs, excellence, need for aesthetic perfection, aesthetic attitude to reality, emotional experience.

Розвиток сучасного суспільства змушує нас посилити увагу на виховання гармонійно розвиненої особистості. Саме у цьому процесі, у процесі формування духовності, значне місце відводиться естетичному вихованню. Ефективність естетичного виховання багато в чому залежить від того, наскільки у школярів формується і закріплюється потреба, розвивати яку – значить утверджувати форми самореалізації особистості, розкривати істинно людське у людині.

Естетична потреба є однією з вищих духовних потреб людини, які впливають на формування її світогляду, соціальної активності, свідомості, переконання. Постаючи разом із практичною, утилітарною, естетична потреба зростає і розвивається лише за умови розвитку свободи людини, незалежно від її навколишнього середовища, від природної необхідності. Світ естетичного і краси – це світ, де людина є вільною від повсякденної практичної потреби. Саме тому розвиток естетичного, духовного ставлення до дійсності безпосередньо пов'язаний із зростанням матеріальної могутності людства. Адже почуття, що перебувають у полоні грубої практичної потреби, володіють лише обмеженим змістом. Ось чому засмучена турботами, зморена постійними нестатками людина несприйнятлива навіть до найпрекраснішого видовища [3, с. 211]. Естетична потреба є основою естетичного ставлення людини до дійсності, коли прекрасне стає природною суттю, потребою індивіда. Тому розвиток і зміцнення позицій естетичного ставлення до навколишнього світу являє собою своєрідну реалізацію естетичних потреб суспільства [8, с. 76]. Естетична потреба знаходиться у

взаємозв'язку із загальним культурним рівнем особистості, її ідеалами, смаками, соціальним і культурним досвідом. Естетична потреба формує прагнення, яке визначає вибір естетичної цінності і форми поведінки.

Проблема формування і розвитку естетичних проблем у психологічному і педагогічному аспектах актуальна ще й тому, що в її задоволенні беруть участь всі суттєві сили людини, всі її здібності: інтелект, воля, уява, духовність. В. І. Воллінкін зазначає, що в процесі виникнення і задоволення естетичних потреб особистість розвивається цілісно, самоактуалізується: разом з їх розвитком (на всіх етапах – від виникнення бажання до практичної дії) у людини "збираються" і розвиваються в комплексі (цілісно) усі її суб'єктивні сили, підводячи особистість до бажання і розвитку здатності до самовираження, саморегуляції, саморозвитку і самореалізації себе як людини [2, с. 46]. У психології це пов'язано з тим, що потреби відіграють важливу роль в основних різновидах психічних процесів і орієнтують певним чином увесь суб'єктивний світ особистості. Розвиток естетичної потреби може відбуватися тільки в діяльності (конкретній художньо-практичній і творчій), де шлях від захоплення і насолоди, від елементарних сенсомоторних актів до найскладнішої ідейно-змістової діяльності, "до того синтезу активної потреби в діяльності зі змінами свого суспільного обов'язку, який і характеризує покликання" [2, с. 73]. Емоційне переживання є важливою стороною естетичних потреб, оскільки без емоцій потреби в психіці людини не існують.

Естетична потреба у своєму розвитку слугує початком для естетичного ставлення, формує його зміст і спрямованість. Це, очевидно, і дозволяє досліднику Є. С. Аюпджаняну вважати естетичну потребу основою естетичного ставлення. Передбачаючи існування різноманітних типів естетичного відношення, він вважає, що естетична потреба позначає один із типів такого естетичного ставлення, коли прекрасне стає потребою людини.

Вивчаючи природу естетичної потреби, Є. С. Аюпджанян, М. Н. Афанасієв вказують, що вона зароджується і розвивається під впливом естетично значущих предметів і явищ, перш за все мистецтва [1].

Сутність естетичних потреб складає естетичну насолоду, тобто творчість за законами краси, гармонію почуттів і розуму, радість у процесі самоствердження людини [5]. Інакше кажучи, естетична потреба є стимулом естетичної діяльності людини.

Ю. В. Шаров наголошує, що в елементарному виді естетична потреба виникла ще на початку розвитку людського суспільства, і значні досягнення людської культури було створено в силу того, що люди прагнули задовольнити саме цю потребу [7, с. 31–32].

Видатний педагог В. О. Сухомлинський, приділяючи увагу всебічному естетичному розвитку своїх вихованців, формував у них усю гаму естетичних потреб: необхідність постійно спілкуватися з природою, прагнення до пізнання різних видів мистецтв, потребу високої культури спілкування. Потреба краси, тонкого, емоційного сприйняття світу у людей задовольняється розвитком краси, здібністю цінувати і творити її. Сухомлинський зазначав, що естетичне виховання є цілеспрямованим педагогічним процесом формування у собі естетичного ставлення до дійсності та естетичної діяльності. В основі естетичного ставлення лежить естетична потреба, що є своєрідним якісним мірилом рівня естетичного розвитку особи. Естетична потреба реалізується в різноманітних видах діяльності учнів. Розглядаючи естетичну потребу саме у такому контексті, педагог ставив у пряму залежність ефективність процесу естетичного виховання від включення школярів у різноманітні види діяльності, які в свою чергу викликають нові естетичні потреби [4, с. 53].

Окрім краси, однією із естетичних категорій є "досконалість". Є декілька міркувань щодо суті цього поняття. Так, Кант вважав, що "досконалість містить у собі не якась річ у природі, а лише людська душа". Досконалість то притягує, то відштовхує. Французькі ж естети XIX ст. А. Сурію, Н. Жоффруа вважали, що досконале – це вища ступінь прекрасного. Для німецького філософа Гортмана досконале – це прекрасне, що йде назустріч потребі людини у великому. Отже, щоб краще зрозуміти суть поняття "естетична потреба", слід враховувати і

поняття "потреба естетичної досконалості", бо саме їх усвідомлення стає мотивом поведінки людини.

Дослідники А. Н. Семашко, Л. А. Філіпченко класифікували потреби на дві великі групи: вітальні (нижчі) і соціальні (вищі). До вищих потреб належить і естетична. Але слід зазначити, що людина поряд із звичайною потребою у красі відчуває більшу потребу в естетичній досконалості, тобто необхідність у спогляданні, сприйманні та освоєнні цієї естетичної якості предметів [6, с. 75].

Естетична потреба є основою естетичного ставлення людини до дійсності, коли прекрасне стає природною суттю, потребою індивіда. Тому розвиток і зміцнення позицій естетичного ставлення до навколишнього світу являє собою своєрідну реалізацію естетичних потреб суспільства.

Остаточним результатом естетичного виховання має стати система особистісних художньо-естетичних цінностей та художньо-естетична компетентність, як важливий компонент загальної соціально-культурної позиції, що полягає у здатності керуватися набутими художніми знаннями і вміннями, у готовності використовувати отриманий досвід у самостійній практичній естетично-творчій діяльності згідно з універсальними загальнолюдськими цінностями та світоглядними поглядами. Вектор виховання має спрямовуватись у площину цінностей особистісного розвитку школярів на основі виявлення індивідуальних здібностей, формування естетичних потреб та їх удосконалення і реалізацію.

Література

1. Акопджанян Е. С. О природе эстетической потребности / Е. С. Акопджанян. – Ереван, 1973. – 58 с.
2. Волынкин В. И. Художественная потребность и пути ее воспитания / В. И. Волынкин. – Астрахань, 2000. – 456 с.
3. Эстетика в житті та мистецтві. – К., 1964. – 211 с.
4. Зязюн І. А. Морально-естетичні погляди В. О. Сухомлинського / І. А. Зязюн, Є. Г. Родчанін. – К., 1980. – 79 с.
5. Иванова Л. Н. Эстетическое воспитание учащихся в процессе внеклассной работы : автореф. дисс. ... канд. пед. наук / Иванова Л. Н. – Фрунзе, 1974. – 27 с.
6. Семашко А. Н. Художественные потребности и их развитие у молодежи / А. Н. Семашко. – К., 1977. – 158 с.
7. Шаров Ю. В. Вопросы психологии духовных потребностей / Ю. В. Шаров // Проблемы формирования духовных потребностей личности. – Новосибирск, 1970.
8. Щерба А. Б. Форми і методи позакласної роботи з естетичного виховання учнів / А. Б. Щерба, Д. М. Джола. – К., 1972. – 165 с.